

**Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ
ΤΟΥ ΚΑΡΤΕΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΙΟΥΜ
ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΔΥΝΑΜΗ
ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ
ΚΑΙ ΤΟΝ ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΟ**

Γιώργος Μπουσούτας – Θανάσουλας

2012

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συζήτηση μεταξύ των φιλοσόφων και των επιστημόνων για τον τρόπο προσέγγισης και γνώσης της Φύσης παίρνει νέα διάσταση μετά την διατύπωση των Νόμων του Johannes Kepler (1571 – 1630), τις ανακαλύψεις του Galileo Galilei (1564 – 1642) και την κυκλοφορία των έργων του Isaac Newton (1643 – 1727).

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι η νέα προσέγγιση της Φύσης ήταν ενιαία από όλους τους στοχαστές. Διατυπώθηκαν διαφορετικές προσεγγίσεις δίνοντας διαφορετικές απαντήσεις σε βασικά ερωτήματα και τα οποία μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα τρία:

1. Ποια είναι η επιστημονική μέθοδος που θα μας οδηγήσει στην γνώση της Φύσης;
2. Οι Νόμοι της Φύσης είναι καθολικοί και απαραβίαστοι ή απλά περιγράφουν τις λειτουργίες της;
3. Μπορεί να υπάρξει βεβαία γνώση της Φύσης;

Στην μελέτη μας θα περιγράψουμε τα δύο κυρίαρχα φιλοσοφικά ρεύματα της εποχής, δηλαδή τον ορθολογισμό και τον εμπειρισμό και στην συνέχεια θα αναφερθούμε αναλυτικότερα στην σκέψη του René Descartes (1596 – 1650) και του David Hume (1711 – 1776).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΟΣ - ΕΜΠΕΙΡΙΣΜΟΣ

Η νέα μέθοδος γνώσης της Φύσης οριοθετεί μια καινούργια εποχή πολιτισμού κατά την οποία απορρίπτεται η έννοια της αυθεντίας, δεν γίνεται αποδεκτή η γνώση που έχει θεόπνευστη ή θεολογική προέλευση και ξεκινά από μηδενικό σημείο η διαμόρφωση ενός νέου τρόπου γνώσης και των εργαλείων του. Οι νέες μέθοδοι γνώσης στηρίζονται στην εμπειρία και την λογική επεξεργασία των παρατηρήσεων.

Το αίτημα για την επιστημονική τελείωση της ζωής το έκαναν αποδεκτό όλα τα ιδεολογικά ρεύματα της νεωτερικότητας. Από τον 17^ο αιώνα και μετά η Επιστήμη σταδιακά παίρνει την θέση της Θρησκείας.¹ Ενώ μέχρι τότε η Επιστήμη θεωρείται θεραπαινίδα της Φιλοσοφίας, οι ρόλοι αντικαθίστανται και η Φιλοσοφία πλέον θεωρείται θεραπαινίδα της Επιστήμης.

Η μεθοδολογία του Galileo Galilei είχε ως συνέπεια την στροφή της νέας επιστήμης στον ατομισμό σε ότι αφορά τα θεμελιώδη συστατικά της πραγματικότητας. Η μαθηματική εξιδανίκευση ζητά να αγνοήσουμε τα χοντροειδή συστατικά της άμεσης εμπειρίας και να αναζητήσουμε τα απλά και πρωτογενή συστατικά που βρίσκονται πέρα από την άμεση παρατήρηση. Η μέθοδος κατά συνέπεια της μαθηματικής ανάλυσης φαίνεται να ταιριάζει λειτουργικά με την ατομική θεωρία της ύλης.²

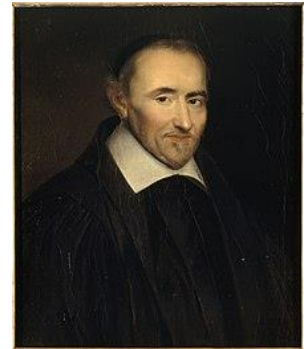
Ο στοχαστής που κυρίως αναβίωσε την θεωρία αυτή κατά τον 17^ο αιώνα είναι ο Petrus Gassendi (1592 - 1655) ο οποίος θεωρούσε ως μόνη πηγή γνώσης την αισθητηριακή εμπειρία. Οι αισθήσεις θεωρεί ότι ερεθίζονται από τις απορροές οι οποίες εκπέμπο-

¹ Βαλλιάνος Π. *Οι επιστήμες της φύσης και του Ανθρώπου στην Ευρώπη*, σελ 63

² ο. π. σελ 66

νται από κάθε φυσικό σώμα και μέσω αυτών συνάγουμε τα βασικά χαρακτηριστικά του κόσμου μας.³

Όμως είναι γεγονός ότι οι πληροφορίες που μας δίνουν οι αισθήσεις είναι παραπλανητικές και κατά συνέπεια πρέπει να υπάρξει ένας σκεπτικισμός για αυτές. Η εμπειρία όμως μας δίνει την δυνατότητα να εντοπίσουμε την απάτη αυτή. Κατά συνέπεια προκύπτουν δύο διαφορετικοί ορισμοί για το τι είναι Επιστήμη.

Εικόνα 1
Petrus Gassendi

Ο πρώτος είναι ότι επιστήμη είναι ο συστηματικός διαχωρισμός των αληθινών δεδομένων της παρατήρησης από τα τυχαία και ψευδή, με βάση τον συστηματικό πειραματικό έλεγχο. Η άλλη θεωρεί την Επιστήμη ως την συλλογή των προτάσεων που αφορούν την δομή του κόσμου, οι οποίες διαθέτουν την μεγαλύτερη πιθανότητα που είναι τεχνικώς δυνατή σε κάθε φάση της επιστημονικής διαδικασίας.⁴

Οι Solomon και Higgins γράφουν ότι: «Οι φιλόσοφοι της ύστερης Αναγέννησης κατέληξαν να πιστεύουν πως η αληθινή γνώση ήταν προσιτή και χρήσιμη καθεαυτή, συγχρόνως όμως χρήσιμη ως εργαλείο ισχύος. Προώθησαν επίσης ένα γενικό σκεπτικισμό, μια επιφυλακτική στάση απέναντι σε ότι εθεωρείτο μέχρι τότε 'προφανές'. Ακόμη πιο παράδοξο ωστόσο ήταν το γεγονός πως η πηγή της αντικειμενικής γνώσης επρόκειτο να βρεθεί στην ίδια την υποκειμενικότητα του ατόμου: την εμπειρία».⁵

Ο εμπειρισμός λοιπόν καταπολέμά την αυθαιρεσία και υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος μπορεί να γνωρίσει τα πάντα μέσω της εμπειρίας, της παρατήρησης και του πειράματος και οτιδήποτε ξεπερνά τα όρια αυτά δεν είναι δυνατόν να προσεγγιστεί από την διάνοια χωρίς τον φόβο του σφάλματος. Στον αντίποδα αυτής ο ορθολογισμός υποστηρίζει ότι πηγή και κριτήριο της γνώσης είναι η ανθρώπινη νόηση και συγκεκριμένα ο Λόγος. Βασίζεται πάνω στην αρχή ότι η νόηση κατέχει έμφυτες έννοιες ή ιδέες. Η πρώτη από αυτές είναι η ιδέα για τον Θεό ως άπειρο και τέλειον.

³ ο. π. σελ 68

⁴ ο. π. σελ 69

⁵ Ρ. Σόλομον Κ. Χίγκινς *Μια σύντομη ιστορία της φιλοσοφίας* σελ. 116

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ DESCARTES

Ο Descartes, κατά τον Γ. Γραμματικάκη (1939 -), είναι ο πρώτος μετά τον Αριστοτέλη που προσπαθεί να οργανώσει ένα ολοκληρωμένο σύστημα και να πείσει για την μέθοδό του.⁶ Θεωρεί ότι η εμπειρική γνώση δεν μπορεί να αποτελεί βάση για την κατανόηση της Φύσης και σαν παράδειγμα αναφέρει τα όνειρα. Δέχεται τον διαχωρισμό σε πρωτεύουσες και δευτερεύουσες ιδιότητες των πραγμάτων, όπως και ο Galileo και μάλιστα ως μέσο για την μαθηματική κατανόηση της ουσίας τους. Κριτήριο για την γνώση είναι η απόλυτη βεβαιότητα για την αλήθεια με την επιστημονική έννοια⁷.

Για αυτόν η γνώση ενός πράγματος δεν είναι δυνατόν να προέρχεται μόνο από τις αισθήσεις, αλλά είναι προϊόν μιας πράξης καθαρής νόησης. Ο νους αφαιρώντας τα μη λογικά δεδομένα της εμπειρίας, αναγνωρίζει τις πρωτογενείς ιδιότητες των όντων και κατασκευάζει μια μαθηματική εικόνα της πραγματικότητας. Ο Descartes ποτέ δεν αμφέβαλε για την απόλυτη αλήθεια των μαθηματικών εννοιών. Έτσι φυσικός νόμος για αυτόν είναι οι λογικές σχέσεις που διέπουν τα φυσικά μεγέθη που χαρακτηρίζουν τα φυσικά φαινόμενα και αναπαριστώνται από μαθηματικές εξισώσεις.

Η ουσία του ανθρώπου είναι η νοητική του ικανότητα και εκφράζεται με το περίφημο «σκέπτομαι άρα υπάρχω». Για να επιχειρηματολογήσει κάνει χρήση της μαθηματικής μεθόδου όπου κάθε αρχή πρέπει να προέρχεται από προηγούμενες αρχές οι οποίες έχουν ήδη τεκμηριωθεί.⁸

⁶ Γραμματικάκης Γ. *Η αυτοβιογραφία του φωτός* σελ. 68

⁷ Βαλλιάνος Π.(2008), σελ 80 και 81

⁸ Ρ. Σόλομον Κ. Χίγκινς (1999) σελ. 119

Μέσω της μελέτης των περιεχομένων του ίδιου του νου έχουμε την δυνατότητα

να προσεγγίσουμε με βεβαιότητα την ουσία. Θεμελιώδες αξίωμα της καρτεσιανής ανθρωπολογίας είναι ο *οντολογικός διαχωρισμός νου – σώματος*. Πάντως ο Descartes θεωρεί ότι αν και οι αισθήσεις μας σφάλουν, δεν ψεύδονται ως προς την ύπαρξη του υλικού κόσμου και κατά συνέπεια είναι δυνατή μια *Επιστήμη της Φύσης*.

Το μεθοδολογικό πρότυπο για την Επιστήμη είναι τα μαθηματικά που βασιζονται στην *διανοητική ενόραση*. Ο νους χωρίς να επηρεάζεται από τις αισθητηριακές εμπειρίες προσπαθεί να προσεγγίσει τις πρωταρχικές αλήθειες από τις οποίες πηγάζουν όλες οι υπόλοιπες γνώσεις. Δέχεται δηλαδή την ύπαρξη αξιωματικών προτάσεων.

«Το φυσικό σύστημα του Descartes ήταν η πρώτη ολοκληρωμένη κοσμολογία της νεωτερικότητας, που ισχυριζονταν ότι έδινε μια συνοπτική και λογικά συγκροτημένη μορφή στα φαινόμενα. Το αυστηρό λογικό της θεμέλιο την έκανε κυρίαρχη στην επιστημονική σκέψη μέχρι και τη διατύπωση του νευτώνειου συστήματος».⁹ Η αντίληψη του Descartes για την ανάλυση και την σύνθεση η οποία δίνει προτεραιότητα στην νοητική έναντι της πειραματικής θεμελίωσης ήταν ο κύριος στόχος του Newton.¹⁰

Σημαντική άποψή του είναι ότι ο άνθρωπος έχει την ικανότητα να σκέπτεται για τον εαυτό του και για τον λόγο αυτό επινόησε την *μέθοδο της αμφιβολίας* μια ριζική μέθοδο η οποία στηρίζεται στην θέση ότι κάθε πίστη θεωρείτε ύποπτη μέχρι να αποδειχθεί νόμιμη. Θεωρούσε ότι έπρεπε να ωθήσουμε τις αμφιβολίες μας στα άκρα, ακόμη και σε σημείο παραλογισμού, ώστε να ανακλαστούν και να μας προσφέρουν μια αλήθεια που δεν είναι δυνατόν να την αμφισβητήσουμε.¹¹

⁹ Βαλλιάνος Π. (2008), σελ 88

¹⁰ ο. π. σελ. 111

¹¹ Ρ. Σόλομον Κ. Χίγκινς (1999) σελ. 118 - 119

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ HUME

Ο μεγαλύτερος ίσως φιλόσοφος του 18^{ου} αιώνα είναι ο David Hume η σκέψη του οποίου λαμβάνει υπ' όψη της τις επισημάνσεις του George Berkeley (1685 - 1753) ο οποίος είχε προτείνει την άποψη ότι ο διαχωρισμός ανάμεσα στις πρωτογενείς και στις δευτερεύουσες ιδιότητες δεν είναι αποδεκτός και ότι η πραγματικότητα είναι αυτό που έχουμε ως αντίληψη για αυτή. Κατά συνέπεια ένα αντικείμενο υπάρχει αν είναι δυνατόν να παρατηρηθεί.

7

Ο Hume αρχικά δεν δέχεται την άποψη αυτή. Δέχεται ότι όσο δύσκολο είναι να αποδειχθεί κάτι τέτοιο άλλο τόσο δύσκολο είναι να αποδειχθεί και το αντίθετο. Υιοθετεί λοιπόν μια ενδιάμεση στάση ανάμεσα στον ρεαλισμό του John Locke (1632 – 1704) και τον ιδεαλισμό του Berkley. Αναγνώριζε ότι ο Λόγος, τόσο ως επιστημονική μέθοδο όσο και με την έννοια του ορθολογισμού, έχει υπερβεί τα όριά του. «Ο σκεπτικισμός του βασιζονταν σε μια σειρά δογμάτων τα οποία είχαν εμφανιστεί στο πλαίσιο της διαμάχης σχετικά με την γνώση, διαμάχης που είχε υποχωρήσει μετά τον Francis Bacon (1561 - 1626) και τον Descartes.»¹² Για αυτόν είναι αναπόδεικτο και ταυτόχρονα δυνατόν, να υπάρχει ένας κόσμος υλικός ανεξάρτητος από τις αισθήσεις μας.

¹² ο. π. σελ. 130

Ο επιστημονικός νους δεν έχει ως σκοπό την ανακάλυψη αυτής της υπερβατικής πραγματικότητας, διότι δεν έχουμε τα εμπειρικά μέσα. Αναφέρεται μόνο στα περιεχόμενά του δηλαδή στο υλικό που του έχουν προσδώσει οι αισθήσεις. Η επιστημονική γνώση παράγεται από την επεξεργασία των πληροφοριών αυτών. Κατά συνέπεια Επιστήμη είναι η συστηματική κατάταξη των εμπειριών και μας διδάσκει τον τρόπο και τον τύπο που ο κόσμος έχει εμφανιστεί στον άνθρωπο κατά την εμπειρία του. Δεν αναζητά τίποτε πέρα από αυτή την εμπειρία.¹³ Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι βασικότερες παραδοχές πάνω στις οποίες θεμελιώνεται η γνώση δεν μπορούν να αποδειχθούν με βάση τον λόγο.

Για τον Hume φυσικός νόμος είναι μια επιστημονική γενίκευση που βασίζεται σε εμπειρικές παρατηρήσεις της συμπεριφοράς της Φύσης. Βασικό στοιχείο της σκέψης του είναι η αρχή της αιτιότητας. Η αιτιακή σχέση είναι η ανάμεσα σε δύο συμβάντα χρονική διαδοχή και η εγγύτητά τους μέσα στον χώρο η οποία έχει παρατηρηθεί μέσω της εμπειρίας μας. Τα δύο αυτά συμβάντα είναι από μόνα τους δύο αυτοτελείς στιγμές τις οποίες έχουμε αντιληφθεί.

Η διαδοχή των δύο αυτών συμβάντων επιβάλλει στο νου μια προδιάθεση ότι μόλις εμφανιστεί το πρώτο να αναμένουμε το δεύτερο. Αυτό παράγει μια νοητική συνήθεια που πάνω της δημιουργείται μια πίστη υποκειμενική ως προς την σύνδεση των δύο αυτών φαινομένων. Αυτό είναι το θεμέλιο μιας αιτιακής σχέσης η οποία δεν έχει καμία ισχύ πέρα από το σώμα των παρατηρήσεων που αυτή συνάγεται και εξαρτάται από την συχνότητα με την οποία εμφανίζεται. Κατά συνέπεια «η ισχύς όλων των θεωρητικών γενικεύσεων σχετικά με τον κόσμο είναι καθαρά πιθανολογική».¹⁴

Για τον Hume τίποτε δεν είναι προβλέψιμο όσον αφορά το μέλλον. Θεωρούμε ότι η δομή των φυσικών πραγμάτων θα είναι η ίδια με αυτή που είναι σήμερα επειδή έτσι μας εξυπηρετεί. Αυτή είναι η διαισθητική αρχή της ομοιομορφίας της φύσης η οποία δεν μπορεί να αποδειχθεί και πάνω της στηρίζεται ο επιστημονικός νους για να προβλέψει ένα μελλοντικό γεγονός χρησιμοποιώντας την επαγωγική γενίκευση. Η γνώση μας θα στηρίζεται πάντοτε πάνω στην εμπειρία του παρελθόντος και έτσι θα σχεδιάζουμε το μέλλον.

¹³ Βαλλιάνος Π. (1999), σελ 127 και 128

¹⁴ ο. π. σελ 129

Ο ανθρώπινός νους θα μας πει ο Hume στηρίζεται στην συνέχεια μεταξύ του παρελθόντος και του μέλλοντος. Αυτό όμως είναι εντελώς ατεκμηρίωτο. Δεν έχει ούτε εμπειρική ούτε λογική βάση. Αυτό θεωρείται ότι είναι το γνωσιολογικό πρόβλημα της επαγωγικής μεθόδου¹⁵.

¹⁵ ο. π. σελ. 130

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αυτό που πέτυχε ο άνθρωπος μέσω της πειραματικής μεθόδου είναι να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις να περιγράψει τις λειτουργίες της φύσης. Από την άλλη η διάνοια να αναλύσει με λογικούς κανόνες τα αποτελέσματα των πειραμάτων για να προσεγγίσει την αλήθεια.

Η νεωτερικότητα δίνει νέα εργαλεία στον άνθρωπο να προσεγγίσει την πραγματικότητα. Με ποια από τις δύο μεθόδους όμως; Η απάντηση δεν είναι εύκολή και ούτε μονοσήμαντη. «Η νόηση χωρίς την αίσθηση είναι χωλή, αλλά και η αίσθηση χωρίς την νόηση είναι τυφλή» θα πει ο Immanuel Kant (1724 – 1804) μερικά χρόνια αργότερα από τον Hume.

Βιβλιογραφία

- Βαλλιάνος Π. Οι επιστήμες της φύσης και του Ανθρώπου στην Ευρώπη, τόμος Β, ΕΑΠ, Πάτρα 2008
- Γραμματικάκης Γ. *Η αυτοβιογραφία του φωτός* Εκδ. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2007
- Σόλομον Ρ. Χίγκινς Κ *Μια σύντομη ιστορία της φιλοσοφίας* Εκδ. Φιλίστωρ, Αθήνα, 1999